



Kokka Karen synger ut!

Da jeg kom hit til Rjukan i 1908, kom jeg hit for å søke jobb på anlegget. Den første jeg møtte var Borghild. Hu var gammel anleggskokke fra Hardanger, og som hadde jobba på Bergensbanen og lagd mat til rallarene der. Hu var høy, hadde rødmussa kinn. Tenna så ut som dem hadde blitt hivd inn i kjeften på a', men øya: dem var varme og snille.

Vi bodde i jordgammer på Vemorksporet den første tida. Jeg lærte å lage suppe, kjøttkaker, flesk, syltetøy, skure, holde det lusefritt, vaske tøy, særlig ullunderbuksene til arbeidsfolka. Vi lagde mat og stelte for 15 mann. Jeg kom fra bygda, og var vant te å jobbe. Rallarne skulle ha skikkelig mat. Dem jobba i tunellen med feisel, bor og spett, dem sprengte ut tunellene med rå muskelkraft. Jeg kan ennå høre de stille brøla da steinene traff trillebåra. Dem blei sultne, og maten skulle være rikelig og god.

Det var en dag, så spikra Kalle opp ei brødskive på veggen. Brødet var alt for hardt. Dem betalte meg ei krone i uka pr mann. Dem var ærlige kara på brakka. Å så var det den vinteren hvor Kalle frøys fast i veggen på brakka. Jeg fikk tint'n opp, for å si det sånn.

Når dem hadde fri kunne det bli akkevitt og noe slåssing, dem satt på køyene og spytta bort på ovnen så det fresa. Men Kalle kunne bli mjuk i øya også. Det hendte at han kom inn på kneppet, det var sovebua til meg og Borghild, tok meg rundt livet og sang.

Nå er både Vemork kraftstasjon og Såheim Kraftstasjon ferdige. Jeg skal videre. Snart skal jeg på Bratsbergbanen, og kanskje videre til Sunndalsøra. Livet her har vært hardt, men ærlig og fritt. Og hvor skal jeg dra? Jeg må dra der det er arbeid. Kanskje Skien?

Kan jeg kalle meg ei rallarkokke nå?

Tekst: Randi Mossing

Et blikk for de minste i samfunnet

- Hvordan kom du til å skape kokka Karen?

- Det er mange grunner. For det første, jeg har alltid hatt et blikk for de minste i samfunnet. De som ikke så lett har fått uttrykke og eksponere seg. Kvinneperspektivet er viktig å formidle. Vi må gi et nyansert bilde av menneskene som skapte industrihistorien vår. Og det er ikke bare menn med gullknapper. Vi må synliggjøre arbeidsinnsatsen til alle dem som var med og skapte nasjonalproduktet vårt, deriblant kvinnene. Da blir historien vi formidler til den oppvoksende slekt mer reell. Og vi trenger forbilder.

- Kokka fikk også navnet fordi begge tippoldemødrene mine het Karen. En av dem var anleggskokke. Hun gifta seg med Ovald som var fra Trøndelag. Historien sier at tippoldefar gikk fra Trøndelag til Rjukan for å jobbe som rallar. Å være kokke var ikke bare å skure golv og lage mat, de kom også til å bli viktige omsorgspersoner på anleggene. Og de ble formidlere av sin kulturarv, for eksempel båndullene og folkevisene, som jeg legger vekt på min rollefigur. Men kokkene levde som oftest harde liv. Du kunne ikke være laga av porselen når du skulle holde ut i et tøft miljø dominert av hardbarka rallarer. De var kvinnfolk som hadde muskler.

En kraftverksflyktning

Randi Mossing er født i Gøteborg i 1969, men vokste opp i en turbin, som hun gjerne sier. Det beror på at far Mossing er ingeniør og har i hele sin yrkeskarriere arbeidet innafor kraftbransjen. Mor var lærer. Barndommen hadde Randi derfor i Tyssedal, Eidfjord, Odda, Nesflaten og Rjukan.

- Jeg kaller meg sjøl for en kraftverksflyktning! Begge foreldrene er født og vokste opp på Rjukan.

Randi har også i voksen alder reist mye, hun har reist i 60 land, blant annet har hun vært lærer i Uganda, til Rjukan kom hun i 1998.

- Jeg kaller meg en internasjonalist! Men jeg er stolt av å være Rjukan-jente!

I en familie av ingeniører, var det likevel skuespiller Randi helst ønsket å bli. Det ble ingen utdanning som skuespiller, men i stedet ble det studier av ulike fag, som musikk og historie, engelsk og pedagogikk. Randi har undervist både i ungdomsskole og videregående. Men i de siste åra har Randi valgt formidler-rollen. I tillegg til rollen som kokka Karen, har hun hatt litterære bokbad på Rjukan, med tidas fremste forfattere som Solstad, Hjorth og Grytten.

- Det er fordi jeg er veldig glad i å lese! Randi har ellers skrevet mye; poesi, noveller og kabareter, og hun synger.

- Rallarkokka ble født i forbindelse med en reiselivskonferanse i Tinn, og NIA trengte etter hvert opptredener på Storegut. Siste året har hun blitt en populær figur på Rjukanbanen og andre steder der de ønsker seg et kulturinnslag fra verdensarven.

Høsten 2017 har Randi utviklet en forestilling som heter «Jentungen er for tynn» Her synger hun og fremføre tekster som har med kvinneroller og valg å gjøre.

- Jeg har et hårete mål som utøver: Og det er at vi kommer nærmere hverandre. At vi bidrar til å skape et varmere samfunn. At vi blir stolt av den man er, og der man bor. I forestillingen spiller jeg på at jentene må ha kraft i seg, og at skjønnhetsidealet i vår tid må motarbeides.

Lange industrilinjer i familien

- Jeg har så mange sterke kvinnfolk i slekta mi, som jeg er så stolt over. Og som er mine forbilder. Ikke bare tippoldemora mi. Jeg hadde ei farmor som var myndig bestyrer på kinokafeen på Rjukan. Oldemora mi var den første i Telemark som hadde sertifikat for bil. Det var Gudrun Talmo som bodde på Våer . Det var ikke vanlig at ei dame hadde seritifikat på bil på tredvetallet. Hun var et rivjern! Hun redda seg fra bombinga på Vemork fordi hun løp ut for å redde grisen! Jeg hadde også sterke kvinner på morssiden. Tippoldemora mi Petra var leder for Hjemforbundet i Tinn i 46 år. Hu kom hit til Tinn i 1917, og mannen Arne jobba på anlegget etter å ha kommet hjem fra Amerika. Ellers var det småkårsfolk som jobba hardt for å få endene til å møtes. Tippoldemora mi på andre siden, hun het også Karen, bodde på Mæl. Og hun hadde ansvaret for seks unger aleine. Gjennom mange år vaska hun på skolen. Det var tøffe kvinnfolk som jobba og bodde her, og bidro på sin måte i industriutbygginga.

- Faren min hadde læretida si på Vemork Kraftstasjon, og mora mi vokste opp i miljøet i Frelsesarmeen. Dette var Rjukan; industri, idrett og kirkemiljø. Det er med andre ord lange linjer fra rallarliv, anleggekokker,

frikirkesamfunn, musikk, idrett og kraftverk i min familie. Folket mina var ikke rike, og måtte jobbe for at livet skulle gå i hop. Kvinnene i min familie, på begge sider, er forbilder og utgangspunkt for skikkelsen Kokka Karen.

- Rallarkokka var litt sigøyner, reiste fra sted til sted, i ei brytningstid for landet vårt. Hun reiste ut, og i dette ligger det også et frihetsperspektiv. Å skape henne er egentlig et solidaritetsprosjekt og et uttrykk for mitt feministiske ståsted. Noen ganger gjorde kokka gode valg, men ikke alltid. Det er ingen grunn til å pudre de livene mange av dem fikk. Men det var sannelig ikke lett å utfolde seg innafør de trange rammene kvinnene hadde den gang, og som kvinnene på mange måter fortsatt har.

- Uten kvinnene hadde ikke industrisamfunnene kunnet fungere. Det var dem som tok jobben hjemme med hus og barn, som vaska i fabrikkene, jobba på kontorene, lagde maten og la til rette for at mannen kunne driver fagforeningsarbeid. Uten dem hadde det ikke blitt noe industrieventyr!

